

ALAIN BADIOU

SONLU VE SONSUZ

Fransızcadan Çeviren: Murat Erşen

MONOKL

Alain Badiou
Sonlu ve Sonsuz

Fransız radikal solunun en önemli düşünürlerinden birisi kabul edilen Alain Badiou, Uluslararası Felsefe Okulu'nda, École Normale Supérieure'de ve European Graduate School'da dersler vermektedir. Felsefenin sanat, aşk, bilim ve politikayı birlikte olanaklı kıldığını savunan Badiou hakikat ve evrensellik kategorilerine bir geri-dönüşü ifade etmektedir. Aldığı matematik eğitiminin fazlasıyla ağırlığını hissettirdiği Badiou'nun felsefi yapıtları Platon, Hegel, Marx, Lacan ve Deleuze gibi filozoflarla köprüler kurmaktadır. Fransa'daki politik yaşama da etkin olarak katılan ve 1968 olaylarını kendi felsefi ve politik kariyeri açısından önemli bir an olarak gören Badiou halen *L'Organisation Politique* içinde siyasal mücadelesine devam etmektedir. Başlıca yapıtları arasında *Theorie du sujet* (1982; Özne Teorisi), *L'Être et l'événement* (1988; Varlık ve Olay), *Manifeste pour la philosophie* (1989; Felsefe İçin Manifesto), *L'Éthique* (1993; Etik: Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme), *Deleuze: Varlığın Uğultusu* (1997) sayılabilir.

MonoKL Yayınları

1- Ahmet Soysal
İlke Olarak Yaşam Üstüne Notlar ya da Mini-Etika

2- Jean-Luc Nancy
Demokrasinin Hakikati

3- Jean-François Lyotard
Pagan Eğitimler

4- Ahmet Soysal
Birlikte ve Başka I ve II

5- Thomas de Quincey
Immanuel Kant'ın Son Günleri

6- Jean-Luc Nancy
Tanrı, Adalet, Aşk, Güzellik
Dört Küçük Konferans

7- Emmanuel Levinas
Maurice Blanchot Üstüne

8- Michel Henry
Marx'a Göre Sosyalizm

9- Arthur Machen
Büyük Tanrı Pan - En Derindeki Işık

10- Sheckley, Clarke, Doyle, Asimov
Yamuk Bakan Öyküler (seçki)

11- Marguerite Duras
Yıkmak Diyor Kadın

12- Giorgio Agamben
Dünyevileştirmeler

13- Herve Le Tellier
Bar Sonatları

14- Alain Badiou
Felsefe ile Politika Arasındaki
Gizemli İlişki

15- Alain Badiou
Sonlu ve Sonsuz

MonoKL
“Mono Kurgusuz Labirent”

YAZININ DOSTLUĞU
ile
DOSTLUĞUN YAZISI

MonoKL Yayınları
KuloğluMah. Gazeteci Erol
Dernek Sk No:14 D:4 Taksim
Beyoğlu - İstanbul

e-posta: editor@monokl.net
www.monokl.net

Alain Badiou
Sonlu ve Sonsuz

Yapıtın Özgün Adı: *Le fini et le'infini*

© Editions Bayard
© Monokl Yayınları

İkinci Basım: 2017 Haziran
Yayıma Hazırlayan: Volkan Çelebi
Düzeltili: Barış Bayram
Kapak Tasarım: Janset Karavin
ISBN: 978-605-62624-4-9
Sertifika Numarası: 22834

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık: Monokl Atölye
Baskı: Karist Baskı Çözümleri Ltd. Şti.
Yeşilköy Mah. EGS Business Park,
B2 Blok, No: 8/20 34149
Bakırköy/İSTANBUL
Tel : 0 212 465 92 48
Sertifika No: 22827

ALAIN BADIOU

SONLU VE SONSUZ

Fransızcadan Çeviren: Murat Erşen

MONOKL

İçindekiler

Sonlu ve Sonsuz	9
Sorular ve Yanıtlar	33

1929 ile 1932 arasında, Walter Benjamin Alman radyosu için çocuklara yönelik yayınlar kaleme aldı. Anlatılar, sohbetler, konferanslar daha sonra çocuklar için Aydınlanma başlığı altında bir araya getirildi.

Gilbert Tsaï, her mevsim düzenlediği ve (6 yaşından itibaren) çocuklar ile onlara eşlik edenlere yönelik “küçük konferanslar”ı adlandırmak için bu başlığı yeniden kullanmaya karar verdi. Her seferinde, söz

konusu olan sadece aydınlatmak, uyandırmaktır. Odyseia, yıldızlı gece, tanrılar, kelimeler, imgeler, savaş, Galileo... Bu konuların sınırı yok, ama oyunun bir kuralı var, o da şu: konuşmacılar fiilen çocuklara hitap ederler ve bunu kuşakları kateden bir dostluk hareketi içinde işlek patikalar dışında yaparlar.

Deneyime atılınca, doğallıkla bu sözel maceraları küçük kitaplara dönüştürme fikri geldi akla. Bu dizinin var olma nedeni işte budur.

Sonsuz (*infini*) olumsuz bir sözcüktür, zira “-suz” ile biten, öncesinde gelenin olumsuzudur.¹ Öyleyse “sonsuz”, “sonlu olmayan” demektir. Başka bir örnek seçelim. “İşsiz/etkisiz” (*inactif*), işi olmayan, etkisi ya da etkinliği olmayan, hiçbir şey yapmayan, aylak kişiyi belirtir. “Yetersiz” (*incapable*), yeterli, yetenekli, ehli-

¹ Fransızca ile Türkçe bu noktada ters işliyor. Çünkü Fransızcada “*infini*” sözcüğünde olduğu gibi olumsuzluğu veren “in” ön eki sonra gelen kelimenin başında yer alıyor. Oysa Türkçede olumsuzluğu veren “-suz” (ya da -olmayan) kendinden önce gelen kelimeyi olumsuzluyor (sonsuz ya da sonlu olmayan). Osmanlıcada Fransızcadakine benzeyen ve başa gelip kelimeyi olumsuz yapan bir ön ek vardır: “na-”. Örneğin; namümkün (imkânsız), namüsait (uygun olmayan) vs. (ç.n.)

yetli, elverişli olmayan, örneğin 197 ile 186'yı çarpmak gibi kolay bir işlemi hızlıca yapmayı beceremeyen kişidir. Bir örnek daha verelim: “bilinmeyen” (*inconnu*), bilinir olmayan, meçhul olandır ya da henüz bilinmeyendir. 197 ile 186'nın çarpımının sonucunu bilmiyor ve bu sonucu söylemek konusunda yetersiz olabilirsiniz. Siz bilmiyor olabilirsiniz ama ben sonucun 54351 yaptığını biliyorum. Benim tarafımdan biliniyor ve sizin tarafınızdan bilinmiyor olabilir. Herhalde “-sız” son ekinin ne anlama geldiğini anlıyorsunuz. Son bir örnek daha verelim.² Bir “imbesil/budala” (*imbécile*), “besil” (*bécile*) olmayandır. Peki, “besil” nedir? İşte “besil” bilinmeyendir. “Besil”i bilmediğimiz için, embesili de bilmediğimiz, aynı şekilde bilineni bilmiyorsak bilinmeyi bilemeyeceğimiz söylenebilir mi?

² Aşağıda verilecek iki örnekte (*Imbecile* ve *infirmier*) anlatılmak istenen, başa “in” ya da “im” geldiğinde bunun her zaman olumsuzluk eki olmadığı, yani kendisinden sonra gelen bölümü olumsuzlamadığıdır. Ama Türkçede buna uygun örnek bulunmadığı, yani “-sız” vb. gibi bir heceyle bittiği halde kendisinden önce geleni olumsuzlamayan, tek başına anlamlı bir kelime bulunmadığı için Fransızca örnekleri bırakmak zorunda kaldık (ç.n).

“Besiller” olmaksızın embesillerin var olduğunu belirtmek gerekir. Bir şey “siz”in, bu bir şeyin olumsuz olduğu kuralı demek ki her zaman doğru değildir. Genelde, bir şeyin ardından gelen “siz” bir şey “değil” demektir, bir şeyin olumsuzu demektir. Ama tüm kuralların istisnaları vardır. Örneğin bir “infirmierie” (revir), bir “firmerie” olmayan bir şey değildir. Hem zaten “firmerie” ne demektir ki? Bu bilinmeyen (*inconnu*) bir kelimedir, “firmerie” gibi inanılmaz (*invraisemblable*) bir kelimeye dair bir içsel sezgi (*intuition intime*) icat etmeyi (*inventer*) istemek yararsızdır (*inutile*). Hastaların revire gittiğini farz edelim, ama hasta olmayanların “firmerie”ye gittiği doğru değildir. Bunu söylemek budalacadır (*imbécile*). Embesil olmadığımı düşünüyorum, o halde ben besil'im, ah affedersiniz, bunu söylemek çok embesilce/budalaca. Bir besil olduğunu düşünen kişi embesildir.

Artık şu açık ki “sonsuz”, “sonlu olmayan” anlamına gelmektedir. Bu kelime kurala uymaktadır. Eğer son-

suz sonlu olmayan ise, o halde “sonlu”nun ne demek olduğunu bilmek gerekir. Sonlu, sınırları olan, belirsizce (*indéfinement*) yayılmayan bir şeydir. Bu örneğin, mekanda bir biçimi ve sınırları olan bir şeydir. Şişenin sınırları vardır ve kapağını kapatırsak, daha da çok sınırları olduğunu, daha da küçük olduğunu görürüz. Bir şey sonlu olduğunda, bunun, bir şeyin kendisinden daha küçük olduğu anlamına geldiğini biliriz. Kapak gibi sonlu bir şeyin şişeden daha küçük olduğunu söyleyebiliriz, çünkü kapağın sınırları şişenin sınırları içindedir. Sonuç olarak, sonlu bir şey kendisinden daha küçük parçalara sahiptir. Bu şeyler gittikçe daha küçük olabilirler, zira kendisi şişeden daha küçük olan kapaktan daha küçük olan bir kapağı bu konuda örnek gösterebilirim. Ve üçü de sonludur. Gördüğünüz gibi, sonlu olan ölçülebilir, zira eğer elimde bir ölçü yoksa bir şeyin daha küçük olduğunu nasıl söyleyebilirim? Bir santimetreyi ölçü alırsam, şişenin kapaktan daha fazla santimetre olduğunu fark ederim. Demek ki sonlu ile

sayı arasında bir ilişki vardır, çünkü bir şey sonlu ise, bir sayı onun ölçüsünü verir ve bu şeyin bir diğerinden daha küçük ya da daha büyük olduğunu söylemeye olanak tanır. Bu uzayda/mekanda (*espace*) yer almaktadır. Şişe bu salonun uzayı içinde sınırlara sahiptir ve biliyorsunuz ki salonun kendisi de Montreuil'ün uzayı içerisinde sınırlara sahiptir, yine Montreuil Fransa'nın uzayı, Fransa dünyanın uzayı, dünya evrenin uzayı ve evrenin kendisi de bilmem neyin uzayında sınırlara sahiptir. Sonuçta, her durumda bir sınır vardır.

Bu mekanı ilgilendirir, ama aynı şekilde zamanı da. Zamanın içinde de, şeylerin sınırları vardır. İnsanın yeryüzündeki yaşamı sonludur ne yazık ki. Doğumum ve ölümüm arasında, belli sayıda yıl vardır. Burada yeniden sayıyla karşılaşıyoruz. Nadiren yüz yirmiden fazlasına erişen yaş, şimdiden güzel bir umuttur. Ama yüz yirmi yaşından sonra, yaşam ne yazık ki sonlanır. İnsanın sonlu bir varlık olduğunun söylenmesinin nedenlerinden biri budur.

Her Şeye barbarca isimler veren filozoflar bunu sonluluk (*finitude*) diye adlandırır. Sonlu olmak sonluluk diye adlandırılır, tıpkı tedirgin olmaya tedirginlik den-diđi gibi. O halde filozof insani bir sonluluk olduğunu, zaman ve mekanda bir sınır olduğunu söyleyecektir, çünkü aynı Şişe gibi biz de uzayda bir bedene sahibiz. Gördüğünüz gibi insanın sonluluğu ölümle ilgilidir ve sonlu ve sonsuz biraz ölümden bahsetmektedir. Hayvanlar gibi, bizim de ölen sonlu bir bedenimiz var. İnsanoğlu ölmeyi sevmez, bu nedenle sonsuz olmayı, bir Şeyin ölümden sonra başka bir tarzda devam etmesini ümit eder. Sonuçta, bizler belki sonsuzuz, belki ebedi (*éternelle*) bir yaşam var. Dinler insan yaŐamına iliŐkin olarak sonlu ve sonsuz sorusunu bir hayli incelemiŐlerdir. Ama Őimdilik biraz sonlu içinde kalalım.

Size söylemiş olduğum gibi, sonlu sayı ile birlikte düşünölür çünkü sayı ölçüdüdür. Bir yaŐta ölürüm, örneğin seksen yaşında ve bu yaş bir sayıdır. Dikkat ederseniz hep ölen kişinin yaŐını söyleriz: yüz yirmi yaşında cid-

di bir kanserden öldü. Sonsuza gelince, o biraz ölümün karşıtıdır, sabitlediğimiz bu sayının, yani gerçekten sonlu olduğumuz yaşın zıddı. Eğer Tanrı'nın var olduğunu düşünüyorsak, ister istemez onun sonsuz olduğunu söyleriz, aksi takdirde onun öleceğini düşünmek gerekecektir. Ama ölen bir Tanrı da nedir? Eğer ölüyorsa o gerçek bir Tanrı değildir, çünkü bize fazlasıyla yakındır. Eğer Tanrı altmış beş yaşında ölseydi, ona dua etmeye değmezdi, hele gidip de ondan bizi yüz yirmi yaşına kadar yaşatmasını dilemek hiç olmazdı. Eğer hakikaten Tanrı'ya inanıyorsak, o sonsuzdur. Belki evren de sonsuzdur. Evren var olan her şeydir, sonlu olan ben, sonra sonlu bir top olan yerküre, sonlu olan güneş sistemi, ne kadar büyük olsa da, milyonlarca yıldızıyla birlikte kendisi de sonlu olan galaksi. Galaksi, daha da büyük galaktik bir kümenin/yığının içindedir, o da evrenin bir bölgesindeki daha da büyük bir galaktik kümenin içindedir vs. Bunun nerede sonlandığını çok iyi bilmiyoruz. Eğer bu sonlanmıyorsa, o zaman

tanım gereği sonsuzdur. Evrenin sınırının olmaması mümkündür ve onun sonsuz olduğunu düşünebiliriz. İnsanlar bu evren içinde küçücük karıncalardır, kocaman ve sonsuz evrenin sonlu karıncaları. Bu düşünce aslında pek eğlenceli değildir, ama karşılığımızı buluruz. İnsanoğlu sonludur, kuşkusuz sonsuz değildir, ama sonsuzun ne olduğunu bilir, bunun kanıtı size şu an sonsuzdan bahsediyor olmamdır. Bizler sonluyuz, ama sonsuzdan bütünüyle habersiz değiliz. Ondan bahsedebiliriz, ona bir isim vermişizdir, kendimize onun ne olduğunu ya da evrenin sonsuz olup olmadığını sorabiliriz. Sonuç itibarıyla, insan sonlu olsa bile, sonsuza dair bir fikre sahip olabilir. Bu onun gücünü oluşturur. Pascal adında bir filozof şöyle yazmıştır: “İnsan bir kamıştır, doğanın en zayıf kamışı, ama düşünen bir kamış”.³ Bizim gibi sonlu olan başka birçok

³ İnsanı öncesinde “kamışa” benzeten Mevlana’dır. Ünlü “Mesnevi’si şöyle başlar: “Dinle neyden, zira o, bir şeyler anlatmada, ayrılıklardan şikâyet etmedir./Ney der ki: “Beni kamışlıktan kopardıklarından beri iniltim, kadın ve erkek herkesi ağlattı.” (ç.n.).

şey vardır, ama onların bizim gibi sonsuzu düşündükleri şüphelidir. Ben sonsuz değilim, ama sonsuzun ne olduğunu bilmek konusunda yetersiz de değilim.

Demek ki sonlu zaman ve mekan içinde düşünebildiğim bir sayı ile ölçülür. Bu sonlu şeyin boyunun şu kadar olduğunu düşünebilir ve buradan hareketle de sonsuzu düşünmeye çalışabilirim. Hayli müthiş olan sıfırdan yola çıkalım. Sıfırı, hiçbir sayısını icat edenler Araplardır. Eğer size “hepiniz sıfırsınız” dersem, bu kibar olmaz. Sıfırdan sonra, bir vardır ve bu böyle durmadan, sınırsızca devam eder. Öyleyse sayıların bir tür sonsuzluğu vardır. Daha kesin olarak ifade edersek, çok büyük bir sayı tutsanız bile, ondan çok daha büyük sonsuzlukta bir sayı daha vardır. “Bu sayı, tüm sayıların sınırıdır” diye öne sürmek imkansızdır, çünkü daha büyüğünü elde etmek için o sayıya bir eklemek yeterlidir. Çok büyük bir sayının bile daha büyüğünü ve bir sonsuzluğu oluşturmak kolaydır. Sayılar alanında, sonsuzla şu anlamda yeniden karşılaşıyoruz: hep devam

edebilir. Hatta bazen yazıda bir sıfır eklemek yeterlidir. Örneğin “bir” yazdınız ve yanına bir sıfır koyarsanız, on eder, yanına iki sıfır koyarsanız, bu sefer yüz eder. Sadece sıfırlarla dahi çok çok büyük sayılar oluşturabiliriz. Bu, küçük bir işaret/sembol ekleyerek, hiç sınırla karşılaşmadan devam ettiğimizi gösterir. Size, bu konu üzerine, durmadan büyüyen sayıların hikayesi üzerine çocuklar için yazdığım küçük bir tiyatro oyununun başını okuyacağım. Bu piyesin adı *Filozof Ahmet* aralarında sonsuzun da olduğu her türden şeyi açıklıyor.

“Kaç kişisiniz burada, bu tahta döşemenin üstünde ne olup bittiğini izleyen? Üç yüz var mısınız? Ben yuvarlak sayıları severim. Ben hesaplara tam denk gelsin isterim. 1787,3902 gibi bir sayı neye benzer? İyi pişmemiş bulgura. Yuvarlak bir sayı güzeldir, nettir, güzel bir kadına benzer, dediğimi anlıyorsunuz umarım. Burada bulunan üç yüzünüzün güzel bir kadına benzediğini söylemek için değil. Dahası gerekir, ama bununla idare etmek lazım, bu dünyada sadece güzel kadınlar yok,

cennette herhalde sadece onlar var, belki biraz fazla. Bir milyon güzel kadın, tek bir erkek için çok fazla, ne demek istediğimi anlıyor musunuz? Pekala, cennet muhabbeti bu kadar yeter. Salona bir sıfırın girdiğini farz edelim. Hayal etmek kolay değil bir sıfırın salona girdiğini, ama deneyelim, tiyatro bunun için yapılıyor, hayal edilemez olanı hayal etmek gerek. Hadi, yoğunlaşın, harika bir sıfır salona giriyor, kusursuz biçimde yuvarlak bir sıfır. Görüyor musunuz? Hadi gözünüzün önüne getirin biraz. Ne oluyor? Sıfır gelip şuradan üç yüzün ucuna yerleşiyor ve birden, hop üç bin ediyor. Üç yüzün ucuna bir sıfır etti mi üç bin, hata falan yok. Güzel bir sıfır yüzünden üç bin kişi oldunuz, korkuya kapıldım. Üç bin kişinin önünde oynamak insanda feci bir sahne korkusu yaratıyor. Aman ne görüyorum? Bir başka sıfır giriyor. Bu sıfır biraz daha zayıf, ama fena değil, henüz gürbüz, bayağı bir, iki ve üç yemiş. Hatta bir yetmiş sekizi mideye indirmiş. Çünkü bir sıfır yapabilmek için, sıfır olmayan her şeyi yemek gerekir,

yoksa eğer bir ya da yetmiş sekiz gibi bir şey olsaydı sıfır elde edemezsiniz. Sıfır, sıfır olmayan her şeyi yemiş, işte bu yüzden yuvarlaklar, iyi beslenmişler, sırf sıfır olarak kalabilmek için bütün gün sayı tıkınmışlar. Şansları var, o kadar yiyip zayıf kalıyorlar. Fakat bu sıfırlar niye böyle geç geliyorlar anlamıyorum. Hey sıfır, azıcık zaman geçti, şimdiden üç bin kişiyiz. Geride durun ve beşle çene çalmayın. Şu sahne korkularından birine kapıldım, çünkü üç binin ucuna bir sıfır daha, etti otuz bin. Burası bir Roma sirkine, Majestuous Brown Egg rock grubunun konserine döndü, sakın küçük bir tiyatro salonu olmaktan çıktı. Dikkat, koca bir sıfır daha, bu da bir yedi yüz kırk yediyi yedi. Bir tane daha, ve bir tane daha, orada, orada, durdurun şunları, polis nerede ya? Polis tüm Arapları ve genç siyahileri tutuklayacağına sıfırları durdursun, tüm sıfırları tutuklayın, özellikle de çok sıfırı olanları, mesela milyarderleri, onların çok sıfırı var. Ah, sıfırlar gelmeye devam ediyorlar, milyonlar, milyarlar, trilyonlar, trilyarlar,

katrilyonlar, katrilyarlar, kentilyonlar, kentilyarlar, durmadan birbirinin ucuna eklenen sayısız sıfırlar yığını. Tüm canlılar burada ve tüm ölüler, tüm henüz doğmamışlar, gelen tüm sıfırların sonsuz yuvarlaklığı tarafından bütünleştirilmiş toplam izleyici, tüm insanlık benim tiyatromda, şimdinin, geçmişin ve geleceğin insanlığı.”

Görüyorsunuz ya tiyatroda sahneye konulan sonsuzun sınırları yok, halbuki her sayı sonlu olmaya devam eder. Sayıların oluşturduğu dizinin sınırları yoktur, ama her sayının bir sınırı vardır. Beş dediğimiz zaman, altı ya yedi demeyiz. “Sonsuz”, her zaman sonlu bir başka sayıdan daha büyük sonlu bir sayı bulmanın mümkün olduğu anlamına gelir. Bazı filozoflar, bu şekilde Tanrı ya da evren gibi sonsuz bir şeyi gerçekten bulamayacağımız şeklinde itiraz etmişlerdir. Aslında, bahsettiğimiz Tanrı ya da evrenden daha büyük bir Tanrı ya da bir evren aramıyoruz, zira Tanrı ya da evren kendi başlarına sonsuzdurlar. Sayılarla, sınırı olma-

yan değil sadece sınırın yerini değiştiren bir şeyi elde ediyorum. Esasında, hala, sonsuz parçalardan oluşan şişemin içindeyim.

O halde sonsuz konusunda biraz arıza yaptık. Demek ki sonsuzun yönünde gidiyoruz, zira her zaman ilerleyebiliriz, ama ona ulaşamayız, hep sonlu kalırız. 19. yüzyılda, Cantor diye bir adam sonsuz sayıları keşfetti. Sadece devam eden sonlu sayıları değil de gerçekten sonsuz sayıları. Yalnızca matematiği ve aritmetiği değil, aynı zamanda bizim şeylere bakışımızı ve felsefenin tamamını değiştirdi. Cantor'un dşnncesi oldukça basittir. Birbirine eklemeden bir kerede tüm sayıları birden aldı, ama tüm sayıları bir kerede düşünüp ona küme ismini vererek. Bir kümenin ne olduğuna dair fikirler geliştirmek gerekti, ama ben burada sadece sezgisel fikre bakıyorum. Onları tek tek kurma zahmetine girmeden tüm sayıları, bir fileye doldurur gibi tek kerede alın. Birinden diğerine atlamak yerine filenizi çok daha uzağa atın ve sonra bu kümeye

bir isim verin: omega. Cantor dedi ki: “tüm sayıların oluşturduğu kümeye omega diyorum.” Omega bir Yunan alfabesinde bir harftir. Ne kadar büyük olursa olsun, herhangi bir sayı omega içindedir. Bu durumda ortaya çıkan problem şu şekilde ifade edilebilir. “Bir şeyin içinde olmak” ne anlama gelir? Ne kadar büyük olursa olsun, herhangi bir sayının bir şeyin içinde olduğu nasıl söylenebilir? Bu bir kapağın ya da bambaşka bir parçanın şişede olduğunu söylemekle aynı şey midir? Tüm sayılar omega kümesini oluşturur, hakiki bir sonsuz küme, çünkü omeganın içinde tüm sayılar vardır, sadece bir sayıdan diğerine geçmeye olanak tanıyan yol değil. Özetleyelim. Esasında, insan düşüncesinde, sonsuza dair iki fikir olmuştur. İlk fikir sonsuzu, sınırla karşılaşmaksızın hep devam edilebilen şey olarak anlar. Bilgince ama çok basit ismiyle adlandırabileceğimiz sonsuzdur bu, *sanal* (*virtuel*). Neden sanal? Bu sonsuz içinde ilerleyerek gezinebilirim, ama asla sonsuz bütünle

karşılaşmam. Bu bir gezinme sonsuzudur. Burada sınırlarla karşılaşmadan gezinebilirim, hep yenidir, daha büyüktür, başka şeydir, ama hala sonludur.

Bir başka sonsuz vardır, Cantor'un soktuğu sonsuz, ama bu zaten Tanrı'nın ya da evrenin sonsuzuydu: edimsel bir sonsuz, tüm sonsuz sayıları kapsayan gerçekten sonsuz. Bu edimsel sonsuz sanal sonsuzun sınırı gibidir. Sanal sonsuz içinde, sona varamadan bir sayıdan hep daha büyük olan bir başkasına geçerim, oysa edimsel sonsuzda her şeyi bir tür zarfa kapatırım ve sona ulaşırm. Belirsiz olarak yaşayan bir yürüyüşçü olsaydım, tüm sayıları elde edinceye kadar yürür ve o zaman edimsel sonsuza varırdım.

Edimsel sonsuzu, yani omegayı göstermek için pek çok sembole sahibiz, örneğin yan yatmış bir sekiz. Şimdi size piyesin artık sanal değil edimsel sonsuzu ilgilendiren ikinci bölümünü okuyacağım.

“Kimleri görüyorum orada? Tuhaf bir hali olan biri var, çifte sıfır gibi, sıfır ikizi. Siyam ikizi adeta, birbiri-

ne yapışmış iki sıfır. Bir sekize benziyor, anlarsınız ya, diğerinin üstüne binmiş bir sıfır, ama ayakta değil, yan yatmış bir sekiz. Tembel sekiz, tiyatrodan uyunmaz. Kalk. Yok, bu gerçek bir sekiz değil, ne ola ki acaba? Tabii ya, bu sonsuz. Bu sonsuz, gürbüz sıfırdan sonra gelen sonsuz. Artık hiç sıfır yok, hepsi fileye girdi. Sonsuz varsa sıfırlara sıfır, olan bu işte. Bir sürü sıfır geldi, onları daha ileride aramak lazım, tüm milyonlarca trilyar kentilyondan daha uzakta. Sayının ötesindeyiz, burada artık sayamayız. Ve vakti geldiğinde sakince sonsuz geldi, “Sıfır beyler, benim yanımda birbirinize eklenmeniz boşuna, ister gövdeye indirin, ister sıraya dizilin, hiçbir şey olmuyormuş gibi sanki, çünkü sonsuz artı sıfır hala sonsuz”. Canları sıkılan sıfırlar çıktı, kendi noktalı (*pointé*) sıfır hallerine geri düştüler. Pek değerli Bay sonsuz, sonsuz teşekkürler. Salonu tamamlamak için, sıfırları kovmak için sadece size güvenebilirdim, başlayabilirim, teşekkürler. Kaç kişisiniz, bu tahta döşemenin üstünde olup bitenle-

ri izleyen? Üç yüz kişisiniz, üç yüz artı sonsuz, doğal olarak. Ama üç yüz artı sonsuz, sonsuzdur, zira sonsuzun yanında üç yüz, sıfır kalır. Yani sonsuz sayıdasınız. Böylesine kalabalık geldiğiniz için teşekkür ederim Baylar ve Bayanlar. Öyle çok sayıdaki, bir sürü sıfır ustaca sokulsa bile (*si un butor de zero se faufile*), bu hiçbir şeyi değiştirmez, kesinlikle hiçbir şeyi. Ne dinginliktir, sonsuzluğun dinginliği. Sessizlik, sonsuzun salonun gerisinde uyuduğunu görüyorum. Sonsuz çoğu zaman uyur. Dikkat uyanmasın. Sonsuz uyuduğu zaman, sonlu susar. Şişşt.”

“Sonsuz çoğu zaman uyur” der piyes. Esasında, sonsuzu çok sık düşünmeyiz, çünkü sonsuz düşüncesi bize sonluluğumuzu ve ölümü hatırlatır. Sonsuzda ürkütücü olan, onun bize öyle olmadığımızı hatırlatmasıdır. Size az önce kendisinden bahsettiğim Pascal şöyle yazmıştır. “Sonsuz uzayların ebedi sessizliği beni ürkütüyor.” Sonsuz karşısında bir tür korku, bir ürküntü vardır, çünkü sonsuz, bizi sonluluğa gönderen ölüme dair

korkunç bir düşünce barındırır. Ama unutmayalım ki yaşayan insanoğlu sonsuzu hesaplayabilir. Sonsuz sayılar yaratmıştır, sonsuzun ne olduğuna dair yazmıştır ve böylece, düşünce yoluyla sonsuzun efendisidir. İşte bu nedenle, sonlu ve sonsuzu da incelemek dahil, şu korkunç, zor ve anlaşılmaz matematiği incelemek çok önemlidir, zira bu sonsuza dair hakiki bir düşünce sağlar. Burada, her şeyin ötesinde düşünce yoluyla bizim de sonsuzun efendisi olduğumuzu anlıyoruz. Matematiğin (*les mathématiques*) ölümden daha güçlü olduğu söylenebilir ve işte bunun içindir ki matematik öğrenilmelidir. Elbette, sonlu içindeki, bizim sonluluğumuz içindeki yaşam güzel ve eğlenceli olabilir, seyahatlerin yaşamı, elektronik oyunların yaşamı, erkek ve kız arkadaşlarla yapılan sohbetlerin yaşamı, aşkın yaşamı, tüm bunlar harikadır. Matematik çalışmak için tüm bunları terk etmek gerektiğini söylemiyorum. Tüm bunları bizim güzel sonluluğumuz, sahip olabileceğimiz mutlu yaşam olarak adlandırabiliriz.

Pek çok şair sonlunun güzel, mutlu, güçlü olabileceğinin türküsünü söylemiştir. Birkaç on yıl önce Georges Brassens'in müziğe döktüğü, Victor Hugo'nun bir şiirini, rastgele örnek verelim, buradan size kısa bir parça okuyacağım: "Her şeyin aydınlık, yaşam ve tatlılık olduğu bir yaz günü, nehre kız kardeşiyle oynamaya gitti, Genç eşlikçisinin ayağını ve dizini gördüm, dağdan esen rüzgar beni deliye çevirecek." Bu, sonlunun güzel deliliğidir. Burada sonlu dünyamızın güzelliğini görüyorsunuz: yaz, aydınlık/ışık, genç kızlar, rüzgar.

Ama aynı zamanda yüzünüzü, karşıt olmayan, sonsuzun büyüklüğüne de çevirebilir ve filozofların örneğini izleyebilirsiniz. Sonsuza götüren yolda, aynı şarkıcıların ve şairlerin sonlu dünyanın güzelliği üstüne görüşlerini dinleyebileceğiniz gibi filozofların öğütlerine de kulak verebilirsiniz. Bu filozoflar ne söyler? Belli bir düşünce alıştırmasıyla insanoğlu ölümden daha güçlüdür. Eğer bizler ölümden daha güçlü olmaya muktedirsek, bu yaşamın şenliği içinde değil, bizzat sonsuzun

kendisine düşünce yoluyla hakim olarak mümkündür. Büyük Alman filozofu Kant, geometriyi yaratan ilk insanın bir aydınlanma yaşadığını ve onun sayesinde “bir bilimin emin yolunun tüm zamanlar ve sonsuz mesafeler için açılmış ve çizilmiş olduğunu” öne sürer. Geometriyi icat eden kişi sonsuz mesafelerdeki bir şeyi açmıştır. Demek ki biz zavallı sonlu varlıklara sonsuz doğrultusunda yürüme olanağını sağlamıştır. Diğer bir büyük filozof Spinoza şöyle yazar: “Matematik insanlara hakikatin gerçek kuralını göstermeseydi, hakikat insan türü için sonsuza değin gizli kalacaktı.” Spinoza, matematik sayesinde, insanın kendi sınırını aştığını ifade eder. O büyük şeyler bilmemeye mahkumdu, ama matematik sayesinde, hakikat için bir kural buldu.

Bu konuyla sözlerimi tamamlamak istiyorum. Şairleri ve müzisyenleri dinlemek gerekir, sonluluğumuzun çekiciliğinde yaşamak gerekir, rüzgarla, denizle, oyunlarla, kahkahalarla, eğlencelerle, danslarla; ama zaman zaman da filozofları ve matematikçileri dinlemek ve düşüncemi-

zi sonsuza ulaşmak için bir yay gibi germek gerekir. Çünkü bu sonsuza, tam da Cantor'un "sonsuz bir küme, sonsuz bir sayı olan omega vardır" dediği gibi, düşünce yoluyla bir hedefe varırcasına erişiriz. Bu ikisine, sonlunun sevincine ve sonsuzun gücüne sahip olursak, mutluluğa kavuşacağımıza inanıyorum. Mutluluk her zaman, sonlu ve de sonsuz olan bir şeydir.

Montreuil, 22 Mayıs 2010

Sorular/Yanıtlar

Büyük Patlama (big bang) nasıl doğdu?

Büyük patlamanın ne olduğunu biliyor musun?

Evreni yaratan şey değil mi?

Evet, evrenin başlangıcı. Büyük Patlama sonsuz başlatan sıfır ya da belki sonsuzu başlatan bir gibidir. Evrenin, kendi üstüne öyle büzülmüş, öyle sıkışmış, neredeyse tek bir noktada toplanmış olduğu için sonunda patladığı andır. Bu patlama yayılır ve içinde yaşadığımız evren Büyük Patlama'yla başlayan bu genişlemenin bir anıdır. Büyük Patlama biraz sanki sıfırın patlayıp sayılar dizisini yaratması gibidir.

Matematik olmadan bizim hiç olduğumuz düşünülebilir mi?

Yine de hayır. İlk önce, biz her zaman bir şeyizdir, dolaşısıyla, matematik olmadan biz hiç değilizdir. Ama insan matematiği icat ettiğinden beri, binlerce yıl önce sayıları örneğin, sonsuza dair farklı bir düşünce içine girmiştir. Bundan önce, o elbette bir şeydi ve o zamandan her türden icatların sahibiydi. Resmi, alet edavatı, icat etmişti, daha o zamandan çok etkin ve özgündü. Sayılar ve ma-

tematikle birlikte bir aşama atlar, ama o, asla “hiç” olmamıştır.

Biz sonlu olduğumuz için mi sonsuzu temsil etmek zordur?

İşte güzel bir soru. Gerçekten söylemiş olduğunuz gibi, bu sonsuz problemi üzerine çok düşünmek, kafa yormak ve tartışmak gerekti, çünkü bizler sonluyuz. Kuşkusuz bu sınır bizi sıkıştırdığından, onu aşıp aşamayacağımızı bilmek için çok fazla tartıştık. Size, hep devam eden sanal sonsuz ve gerçekten sonsuz bir şey olan edimsel sonsuz olduğunu açıklamıştım. Çok uzun zaman boyunca, matematikçiler ve filozoflar bile, yalnızca sanal sonsuzun var olduğunu düşündüler. Sayılarla birlikte, hep devam etme olgusunu temsil etmek kesinlikle mümkündü, ama edimsel sonsuza gelince, o hakikaten insani değildi. İnsan uzun süre, edimsel sonsuzun ancak Tanrı'nın eriminde olduğunu düşündü.

Cantor sonsuz sayıların olduğunu söylediğinde, hayret yarattı, bizzat kendisi bile kendi icadından ürktü. Hatta Papa'ya bunu söylemeye hakkı olup olmadığını sormak için yazdı. Papa da, çoğu kez Papaların yaptığı gibi, bir parça ihtiyatlı biçimde yanıt verdi. Belki dedi, ama bunu yakından görmek gerek. Bunu anlatmamın nedeni size sonsuz sorusunun, bizler sonlu olduğumuz halde, hakiki bir soru olduğunu açıklamak. Uzun süre edimsel sonsuzu Tanrı'ya özgü düşündük, oysa insan sanal sonsuz ile, hep devam eden şey ile yetinmeliydi.

Tiyatro oyununda, soyut sayı kavramını kişilerle nasıl karşılaştırabilirsiniz?

Bu çok iyi bir soru. Bu, tiyatrodaki her şeyi yapabileceğimizi kanıtlar. Hiç kuşkusuz, “salona bir sıfır girdi” demek şiirsel, hayali bir şeydir. Tiyatrodaki bir kişiyi kesinlikle bir sıfır kıyafetine büründürebiliriz. Tiyatronun çekici ve muhteşem olmasının sebebi budur. Orada,

böyle bir şey hayatta var olmasa bile, kılıç düellosuna tutuşan bir sıfırla bir dördü temsil edebiliriz: sıfır kostümü, dört kostümü tasarlıyorsunuz, onlara kılıç dövüşü yaptırırsınız ve herkes sıfırla dördün düellosuna katılır. Tiyatronun sihri matematiğin soyut bir meselesini, karakterlerin bir meselesi haline dönüştürmeye yarar. Her şeye değinip, her şeyi dönüştürebilir, tiyatroyu bir kenara bırakmamamızın sebebi budur. Matematiği es geçmemeliyiz, ama tiyatrodan da vazgeçmemeliyiz.

Bir insan sonsuz olabilir (*devenir*) [sonsuz haline gelebilir] mi?

Bu noktada, aslında, şu şekilde yanıt verebiliriz: İnsanda bir sonsuz fikri vardır, çünkü insan sonsuzu çok uzun zamandır düşünüyor. Sonsuz bir Tanrı olduğunu düşünmüştür, belki sonsuz bir sayı olduğunu düşünmüştür, sanal sonsuz ve edimsel sonsuz üzerine çalışmıştır. İnsan sonsuzu düşünür. Sorun, sonsuz dü-

şünüldüğü için sonsuz olunup olunmadığıdır. Bazı filozoflar, sonsuzu düşündüğümüz için, sonsuzla gerçek bir ilişkiye girdiğimizi, içimizde bir şeyin sonsuz olduğunu düşünür. Örneğin Descartes, sonlu olan bizlerin içinde sonsuz fikri olduğu için, sonsuzla bir iletişimin olması gerektiğini söyler. Tanrı'nın bizim zihnimize bu sonsuz fikrini yerleştirdiğini düşünür. Belki yalnızca odur, zira, sonlu olarak, sonsuz fikrine nasıl sahip olabilirdik? Madem sonsuzu düşünüyoruz, onunla ilişki de olduğumuzu düşünebiliriz.

Sonsuz olmak [sonsuz haline gelmek] ise başka bir meseledir. Dinlerin uzun zamandan beri söylediği gibi sonsuz oluyorsak, bunun nedeni, düşüncemizin bedenden ayrılabilmesidir. Bedenimiz kuşkusuz sonludur, apaçık sınırları vardır ve ölür. Düşüncemizin belki sınırları yoktur, çünkü sonsuzu düşünmeye muktedirdir. Düşüncenin bedenden ayrılabilmesine inanıyorsanız, sonsuz ya da ebedi (*éternel*) olmaya muktedir olduğumuzu düşünebilirsiniz. Dinlerin öğrettiği budur.

Buna karşılık, ruhun ya da düşüncenin bedenden ayrılmasının olanaksız olduğuna inanıyorsanız, o zaman bir sonsuz fikrine sahip olduğumuz, sonlunun sınırlarını geçtiğimiz, ama her şeye rağmen kişisel, bireysel, düşüncemiz bedenimizle birlikte öldüğü için belli bir anlamda sonlu kaldığımız noktasında dururuz. Bu sonlu ve sonsuz problemi, burada sunduğum şeyden, edimsel ve sanal sonsuzdan, matematiksel sonsuzdan çıktığımız andan itibaren sonuçta bir inanç konusu olur. Kişisel varoluş söz konusu olduğundan, bir inanç meselesine gelip dayanıyoruz.

Tiyatro oyununda, soyut sayı kavramını kişilerle nasıl karşılaştırabilirsiniz?

Bu çok iyi bir soru. Bu, tiyatrodaki her şeyi yapabileceğimizi kanıtlar. Hiç kuşkusuz, “salona bir sıfır girdi” demek şiirsel, hayali bir şeydir. Tiyatrodaki bir kişiyi kesinlikle bir sıfır kıyafetine büründürebiliriz. Tiyatronun

çekici ve muhteşem olmasının sebebi budur. Orada, böyle bir şey hayatta var olmasa bile, kılıç düellosuna tutuşan bir sıfırla bir dördü temsil edebiliriz: sıfır kostümü, dört kostümü tasarlarsınız, onlara kılıç dövüşü yaptırırsınız ve herkes sıfırla dördün düellosuna katılır. Tiyatronun sihri matematiğin soyut bir meselesini, karakterlerin bir meselesi haline dönüştürmeye yarar. Her şeye değinip, her şeyi dönüştürebilir, tiyatroyu bir kenara bırakamamamızın nedeni budur. Matematiği es geçmemeliyiz, ama tiyatrodan da vazgeçmemeliyiz.

Zaman sonlu mudur yoksa sonsuz mu?

Her durumda, zamana dair edindiğimiz deneyimde, zaman, sayılar durumunda olduğu gibi, bir andan sonra hep başka bir anın gelmesi anlamında sonsuzdur. Nasıl ki üçten sonra dört gelir, içinde bulunduğumuz zamandan sonra da başka bir an gelir ve böyle devam eder gider. Sorun, tüm bunların fiilen bir sonsuz kü-

mesi oluşturup oluşturmadığıdır. Belki bu soru, dñyanın sonu sorusuyla aynıdır. Esasında, zamanı dñyanın zamanı olarak tanıyoruz, hatta onu ancak bu şekilde ölçebiliyoruz. Zamanı ölçüyoruz, çünkü zaman içinde şeyler olup bitiyor ve eğer hiçbir şey olup bitmezse, her şey yok olup hiçliğe karışır, zaman fikri de ortadan kalkar.

Sonuç olarak, zamanın sonluluğu sorusu, sayıların sonluluğu sorusuyla aynıdır: edimsel sonsuz mu sanal sonsuz mu? Bitmiř, tamamlanmış sonsuz bir zaman hayal edersek, bunun anlamı, bizim vuku bulan bir şeyin bittiği bir anda bulunduğumuzdur. Dinler çoğunlukla dñyanın bir sonu olduğunu ilan ederler ve bu, bir şeyin zaman içinde biteceği, tamamlanacağı anlamına gelir. şu an, zaman sala sonsuz anlamında sonsuzdur, devam eder ve biz de onunla birlikte devam ederiz.

Bazı ünlü kişiler öldüğünde, isimleri yüzyılları katediyor, bazen binyılları; ismimiz ve düşünce-

miz sürüp gidiyorsa, sonlu olduğumuzu gerçekten söyleyemeyiz.

Bu çok iyi bir saptama, zaten söylemiş olduklarımıza bağlanıyor. Ünlü insanlardan bahsettin, ama ünlü olmamış insanları da hatırlarız, annemizi ve babamızı, büyük annemizi ve büyük babamızı. Ailemizin soy kütüğünü yaparız, atalarımızı tanımak için zaman içinde geri gideriz. Öyleyse her bir insanın yaşamını zaman içinde sınırlamama derdimiz olduğunu söylemekte tamamen haklısın. Ayrıca anı, bellek, öğrenim, sayesinde hala iki bin yıl önce yazılmış kitapları okuduğumuz yazı vardır. Burada söz konusu olan nedir? Düşünce. Bir kişi –ya da pek çok kişi– hala o insanın yazmış, yapmış olduklarını düşündüğüne göre, o insan bir şekilde yaşamaya devam etmektedir. Bir yaşamın insanların düşüncesinde devam ettiğini söyleyebiliriz, ama gördüğün üzere bu yaşam bedensel değildir. Süren, düşüncedir, çünkü o bir sonsuz fikrine sahiptir. Bir şey

sürenin belleği sayesinde sürüp gidebilir, ama bedene bağlı bireysel, kişisel yaşam yine de sona erer.

Eğer omega tüm sayılardan oluşuyorsa, omega omegadan mı oluşur?

Mükemmel bir soru. Omeganın ondan önceki tüm sayılardan oluştuğunu söylemek gerekirdi, ama bu herhangi bir sayı için de geçerlidir. Dört sayısını al mesela, o neden dördtür? Çünkü dördte, sıfır, bir, iki ve üç vardır. Dört nedir? Dört önce var olan tüm sayılardır. Beş; sıfır, bir, iki, üç, dördtür, beşten önce olan tüm sayılardır. Omega hepsi gibidir, kendisinden önceki tüm sayıları içerir, yani tüm sonlu sayıları, çünkü onun tanımı budur. Bu tanım değişmez, bir sayı her zaman kendisinden önceki tüm sayılardır. Cantor, omeganın bu anlamda diğerleri gibi bir sayı olduğunu çok iyi görmüştür. O kendisinden önceki sayıların kümesidir, ama bir sayı kendi kendisini içermez, o kendisinden

önce olanın adıdır. İşte bu nedenle omega dört ya da beş gibidir, önce olanları özetler, derleyip toparlar.

Sıfırın sonsuzun başı olduğunu söylediniz, bununla birlikte negatif sayılar da var. Yine de sıfırın sonsuzun merkezi olduğu düşünülebilir mi?

Bilgince bir soru. Basit ifade edebilmek için en kullanımda olan aritmetikten yararlandım, ama ayrıntısı kuşkusuz çok daha karmaşık. Negatif sayıların ne olduğunu bilmek için, ilk önce pozitif sayıların ne olduğunu bilmek gerekir. Negatif bir sayı öteki yönde pozitif bir sayının simetriğidir. -1 'in (eksi bir) ne olduğunu anlamak için, elimizde 1 'in olması lazım. Pozitif sayılar doğal sayılardır, zira negatif sayılar o kadar doğal değildir, örneğin negatif sayılarla yapılan bir çarpma işleminin sonucu pozitif çıkar, bu tuzakları biliyorsunuz zaten. Çok küçükten beri doğal sayılara alıştık ve her zaman buradan başlarız, işte bunun içindir ki, bunlar

her şeye rağmen hakiki bir başlangıç oluşturur. Ama eğer ardından çok daha karmaşık kurulumlar olursanız, bir ile iki arasında, zaten başka bir sürü sayı olduğunu gösterebilirsiniz. İşte o zaman, üst matematik öğrenmek, işin içine kesirleri, irrasyonel sayıları sokmak gerekecektir. Sayıların dünyası bir sürü şeyle doludur, amacımız tüm sayı türlerini incelemek değil, sonlu ve sonsuz sorusunun kendini nasıl gösterdiğini görmektir. Eğer negatif sayıları hesaba katarsak, bir başlangıçtan çok bir merkeze sahip oluruz. Eğer elinizde pozitif sayılar ve negatif sayılar varsa, sıfır bir başlangıç değil, bir merkezdir/ortadır. Neden? Çünkü sıfır, ne pozitif ne negatif de olan tek sayıdır. Sıfır ortadadır ve bütünüyle özel olarak kalacaktır, tam anlamıyla bir başlangıç değil, bir merkez olacaktır.

Sanatı sonlu mu sonsuz mu görmek gerekir?

Bu hayli zor bir soru. Sanatın elbette sonsuzla ilişkili

olduğunu düşünüyorum, zira bana göre, düşüncenin yaratımını ilgilendiren her şey sonsuzla ilişkilidir. Sayılar düşüncesinin şimdiden sonsuz problemini tamamiyle aydınlattığını göstermek için onu en basite indirgedim. Ama iyi bakarsanız, insanın sınırlarını aşan her şey sonsuzla alakalıdır. Bu az önce sorulan soruyu da kapsar. Eğer birinin ölümünden iki bin yıl sonra hala ondan bahsediyorsak, bir anlamda o düşüncede yaşamaya devam ediyordur. Aynı durum sanat yapıtları için de geçerlidir. Bunlar varlıklarını sürdürecektir, kalacak ve insanların ölümden daha güçlü olduklarını düşündüğü yaratımlardır. Matematikçinin ölümden daha güçlü olduğunu söylemiştim, ama sonuçta Mısır Piramitleri de, hatta Chauvet Mağarası'nda olduğu gibi kırk bin yıl önce mağaraların duvarlarına çizilen bizon desenleri de böyledir. Belli bir anlamda, kırk bin yıl öyle çok büyük bir şey değildir.

En küçük dinazor üç yüz milyon yıl önce vardı. İnsanların yaşamları çok fazla değildir, ama kırk bin yıl

yine de hepimizin yaşayacağı yüz yirmi yıllardan çok daha fazladır. Sanat eserinin bir sonsuzluk vaadi taşıdığını söyleyebiliriz. Onun sonsuz olduğunu söylemek, biraz zordur, zira her şeye rağmen var olan, zaman içinde bozulacak ve bazen yok olacak bir nesne söz konusudur. Bazı tablolar ya da abideler ölürler, ama sanat yapıtı insanın sonluluktan daha güçlü bir şeye muktedir olduğunu gösterir.

Eğer Tanrı sonsuzsa ve insanı yaratmışsa, Tanrı'ya kim yarattı?

Tanrı'ya dair sahip olduğumuz fikre göre, o yaratılmamıştır. Başlangıç noktasına geri dönüyoruz. “sız/mamış” (*in*). Yaratılmamış, yaratılmış olmayandır. Zira Tanrı'nın başka bir Tanrı tarafından yaratıldığını düşünüyorsanız, o zaman bu diğer Tanrı'nın da bir başkası tarafından yaratıldığını da düşünmek gerekecektir ve böylece sanal bir sonsuzluk içine düşersiniz,

aynı sayılarda olduğu gibi. O zaman, artık onların neden Tanrı olduğunu anlamayız, çünkü bizler de anne babamız tarafından yaratılmışızdır ve onlar da başka insanlar tarafından. Tanrı'nın yaratılmamış olduğunu kabul etmeden Tanrı kavramını işin içine sokmanın pek anlamı yoktur. Elbette dinlerin kuvvetle savunduğu şey budur. Bunu işin içine sokuğunuzda, asıl soru neden onun bir şey yarattığıdır. Yaratılmamış bir Tanrı'nın var olduğunu söylüyorsunuz, onun sonsuz ve yaratılmamış olduğunu açıklıyorsunuz, iyi de neden bu kadar tuhaf bir dünya yaratmak için uğraşmış o kadar? Bu filozofların çok eğildiği bir konu haline gelir ve bence hakiki yaratım problemidir. Çünkü eğer Tanrı sonsuz ve mükemmelse, kendisinden başka bir şeye ihtiyacı yoktur. Ölümle, acıyla, yok olan şeylerle birlikte bir dünya, çok garip ve tanrısallıktan uzak bir dünya yaratmak neden? Diyelim ki, sonuçta bir sanatçı gibi eğlendi, kendisine benzemeyen bir şey yarattı. Bu gerçek bir problem. Buna karşın, Tanrı'nın başka bir

şey tarafından yaratılmasından kaçınmak gerekir, çünkü bu durumda Tanrı, Tanrı olmaz. Tanrı yaratılmamış olduğu için Tanrı'dır.

Madem ölmek yaşamın bir parçası neden yaşama ölüm denmiyor?

Evet, bu bir anlamda doğru, ama başka bir anlamda bu yaşamın sonlu olduğuna işaret eder. Ölüm yaşamın bir parçasını oluşturur, çünkü bu yaşamın sonluluğudur. Ölümün yaşamın bir parçasını oluşturduğunu söylemek doğrudur. Büyük bir Alman filozofu olan Hegel şöyle demişti: “Doğan her şey ölmeye/yok olup gitmeye layıktır.” Bununla kastettiği, yaşam içinde doğduğumuz için, ölümden de doğduğumuzdur. Madem ortaya çıktık, yok olmalıyız. Bu anlamda, ölüm yaşamın bir parçasıdır, ama bu, yaşam sonlu olduğu için ölümün onun bir parçasını oluşturmalarına engel değildir. Yaşamın sonluluğu olan, işte yaşamın bu parçasıdır.

Tanrı neden insanları sonlu olmaya programladı?

Çok fazla hipotez oluşturuyorsun! Tanrı'nın insanları yarattığını, o halde bir Tanrı'nın var olduğunu ve onun insanları ölümlü olacakları şekilde programladığını söylüyorsun. Az öncekiyle aynı soruyla karşı karşıyayız. Yaratılmamış bir Tanrı'nın evreni yaratmış olduğu düşünüldüğü andan itibaren, sorun onun bunu neden yaptığını anlamaktır. Onun neden, insanları sonsuz olarak yaratmak yerine sonlu olarak yarattığını, neden vahşi hayvanların, gaddarlığın, AIDS'in, savaşların ve tifüsün olabildiği bir dünya yarattığını sorabiliriz. Soruyu pek çok şekilde sorabiliriz. Sen neden sonlu insanlar yarattığını soruyorsun. Benim diyebileceğim, ona sormak lazım.

Yine de bu soru üzerine filozofların neler dediğine bir bakmak gerekir, çünkü tüm sorulara hakkını vermek gerek. Evreni yaratmış olan bir Tanrı'nın

varlığına inanan filozoflar sadece yaratılmış olmanın sonluluğa götürdüğünü söylerler. Mutlak olarak sonsuz, yaratılmamış olandır. Eğer yaratıldıysanız, bir başlangıcınız vardır, kesinlikle bir sonunuz vardır, zira başlamak sonsuz olmamaktır. Sonsuz olan asla başlamamıştır ve de sona ermez. Başlangıç ve son birbirine bağlıdır. Eğer Tanrı insanı yarattıysa, madem yaratmıştır, onu ancak sonlu yaratabilir, çünkü onu başlatmak gerekir. Ama yeniden, bir şey yaratırsa ancak sonlu yaratabileceğini bildiği halde onun neden bir şey yarattığı sorusuna takılırız. Tanrı sonluyu yaratmakta nasıl bir haz bulmuştur? Örneğin imgeler/görüntüler yaratmaktan haz duyuyoruz, belki de dünya Tanrı'nın sinemasıdır, izlemek için yarattığı görüntülerdir. Bunu bilmeksizin, belki de bizler ancak ilahi sinemanın aktörleriyizdir. Hatta belki bu filmi kötü buluyordur.

Tanrı'nın mükemmel olduğunu söylüyorsunuz, öyleyse nasıl mükemmel olmayan bir şey yaratabilmiştir, mademki bizler mükemmel değiliz?

Bir süredir hepiniz aynı soruyu soruyorsunuz. Aynı güçlkle burada da karşılaşyoruz: Eğer Tanrı mükemmelse, neden mükemmel olmayan bir şey yaratıyor? Bunu yanıtlamak çok zor. Bu yüzden benim fikrime göre Tanrı'nın var olmadığını düşünmek daha kolay. Daha basit. Bazen Tanrı'yla birlikte basit bir yanıt verdiğimizize inanıyoruz. Neden dünya var? Çünkü onu Tanrı yarattı. Bu yanıt yalnızca görünüşte basittir ve çok karmaşık sorunlara gireriz, zira bu Tanrı'nın yaratılmamış, mükemmel ve sonsuz olması gerekir. Ama bu durumda, neden bu şeyi yaratmak için uğraşmıştır? Aslında, bu soruyu yanıtlamadık. Yanıtladığımızı sanıyoruz, ama yanıtlamadık. Eğer bu hipotezi ortaya atmaz da evren bir Tanrı tarafından yaratılmamıştır dersek soru daha

uygunsuz, ama muhtemelen daha basit ve daha gerçek biçimde sorulmuş olur. Sizi temin ederim bunlar çok karmaşık problemler.

İnsanın sonlu olduğunu soyluyorsunuz, ama onun bir parçasına sahip olan çocukları varsa, onların sonsuz olduğu soylenemez mi?

Evet, ama gordğnz gibi bu bir dizi, sanal sonsuz anlamında sonsuz. Sayılar örneğini tekrar ele alalım. Eğer dördü alırsanız, dördün içinde, sıfır, bir, iki, üç vardır. nce gelen, adeta, sonra gelenin içinde hep mevcuttur. Bu bir tür sonsuzluktur, ama sanal bir sonsuzluktur, gelenin içinde var olmuş olanın bir iziyle birlikte hep devam eden sonsuzluk. Çocuklarda anne babalarından bir şeyler vardır, ama onlar kendilerinde ebeveynlerinde bulunandan başka bir şeydirler de aynı zamanda, anne babalarının klonu/kopyası değildirler. Eğer herkes herkesin klonu olsaydı aileler

berbat olurdu. İkizleri bile ayırt etmek zorken, o durumda kendimizi bile tanıyamazdık. Yirmi yaşın ve elli yaşın klonları olurdu. Ama işler bu şekilde değil, bizim durumumuz sanal sonsuz. Sayıların ardışıklığında olduğu gibi, bir seri devam ettiği sürece, sanal sonsuzla belli bir ilişkiye girdiğini, ama bu sanal sonsuzun her ögesinin sonlu olduğunu söylemek konusunda seninle hemfikirim. Sürer gider, ama sürmesi aynı zamanda onun yok oluşudur.

Başlangıç ne zaman doğdu?

Dünyanın, evrenin başlangıcı mı, hangi başlangıç? Sadece başlangıç mı? Başlangıcın nasıl doğduğu sorulursa, o zaman bu başlangıç değildir, çünkü o bir şeyden doğmuştur. Başlangıç fikri içinde olduğumuzda, bir açıklama talep ederek tam anlamıyla bu fikirde olmayacağımızı düşünmek gerekir hep. Çünkü başlangıç için bir açıklama talep edersek, o zaman başlangıcın

başlamadığını, ondan önce bir şey olduğunu düşünmek gerekecektir. Mutlak bir başlangıç varsa, hakiki bir başlangıç, e işte, o başlar ve bu konuda diyebileceğimizin hepsi budur. Onun nasıl başladığını açıklarsak, o artık soru anlamında, yani başlangıcın geri kalandan başka türlü başlayacağı anlamında bir başlangıç değildir.

Güneş sonlu mudur sonsuz mu?

Güneş bir yıldızdır. Gökyüzünde küçük bir nokta görüldüğünde, bu bir güneş gibidir. Öyleyse milyonlarca güneş vardır. Basitçe söylersek, bizim güneşimiz bize en yakın olan güneştir, o yüzden onu daha büyük görürüz. Yıldızlar ve gezegenler gibi, o da sonludur. Güneş devasa bir küredir, son hızla hidrojeni helyuma çeviren bir nükleer santraldir. İşte bu sebeple bizi ısıtır, bu bakış açısından, artık güneşin sonlu olduğunu biliyoruz. Eski insanlar güneşi bir yıldız olarak düşünmü-

yorlardı, zira nesneleri görmek için büyük gözlükleri/mercekleri yoktu. Güneşin herhalde bir Tanrı olduğunu düşündüler, çünkü eski insanlar aynı bizim gibi şeyleri düşünmeye çalışıyorlardı. Güneşin bir Tanrı olduğunu düşündüklerinde, kendi gerekçeleri vardı, güneşin tek olduğunu, benzerinin olmadığını düşünüyorlardı. Ama o zamandan bu yana güneşin yıldızlar gibi olduğunu ve bunlardan milyonlarca bulunduğunu biliyoruz, öyleyse o bir Tanrı olamaz.

Eğer omega dört ya da beş gibiyse ve tüm sayıları kapsıyorsa, son rakam mıdır?

Hayır, zira bir kez elimizde önce var olan tüm sayıları içeren omega varsa, kolayca omega artı bir üretebiliriz. Yeniden başlayacağız. Sıfırdan başlamak yerine, bu sefer sonsuz içinde hesaplayarak sıfır için yapmış olduğumuzu omega için yapacağız. Elimizde omega artı bir, omega artık iki, omega artı üç olacak. Omega son

sayı olmayacak, son sayı olamaz; zira elimizde bir sayı oldu mu, hemen ona bir başkasını ekleyebiliriz. Cantor sadece sonsuz sayılar olduğunu değil, bir sonsuz sayılar sonsuzluğu olduğunu da gösterdi. Tam bir baş dönmesi yaşıyoruz. O sonsuz sayılardan oluşan bütün bir evren açmıştır. Sonsuzun var olduğunu ve sonuçta, en azından sonlu sayı kadar sonsuz sayı olduğunu biliyoruz, o derece ki kendimize kimi kez, bizim zavallı ölümlü hayatımız hariç, sonsuz tamamen sıradanken, istisna olanın sonlu olup olmadığını soruyoruz. Ama sayılar alanında, bir farklı sonsuzlar sonsuzluğu vardır.

Sonsuz ne işe yarar?

Bu ilginç bir soru, ama buna kısmen yanıt verdiğimi sanıyorum. Bu, insanın kendi küçük ölümlü dünyasına mahkum olmamasına yarar. Sanat yoluyla, insan, kendi tarzlarında sonsuz bir değere sahip şeylere yeteneklidir. Bu, insanlığı, pek çok bakımdan bize çok

yakın olan, ama bu temsile, yani sonsuza dair bu fikre, bu hesaba sahip olmayan hayvanlardan ayırır. Her zaman sonsuz içinde olduğumuzu söylemiyorum, aksine nadiren bu durumdayızdır. Sonlu dünyanın eğlencesini yaşarız, ama yaratımda ve düşüncede sonsuza yetenekliyizdir. Buna yetenekli olmasaydık, dünya daha hüzünlü ve çok daha az ilginç olurdu.

İnsan türü artık orada olmadığı zaman Tanrı ne yapacak?

Sen hala benim sana Tanrı'nın yaşamını anlatmamı istiyorsun, ama ben bunu bilmiyorum. Bence böyle bir şey yok, dolayısıyla bunu ancak hayal edebilirim. Benden bir roman anlatmamı talep ediyorsun: eğer bir Tanrı varsa, insan türü ortadan kalktığında ne yapacak? Hiç bilmiyorum ve dahası böyle bir edimsel sonsuz biçimi var olduğunu da hiç düşünmüyorum. Dinler dünyanın bir sonu ve bir kıyamet (yargı) günü

olacağını söylüyorlar. O halde insanlık yok olduğunda, Tanrı'nın herkesi yargılayacağı yanıtını verebiliriz. Bu zor bir iş, çünkü tek tek milyarlarca vakayı yargılayacak. Bu sanal sonsuzluk işte.

Sonsuz kavramı neden kimileri için böylesine kaygılandırıcı?

Bunu anlattığımı sanıyorum. Sonsuz sorusu ölümle ve, bizzat yaşamımız içinde, ölüme meydan okuyan bir şeye yetenekli olmakla ilgilidir. Zira, sorular içinde bu söylenmiş olduğundan, sonsuz bir değere sahip olanı yapmaya muktedir olduğumuz kalacak, aktarılacak, başkalarına geçecektir. Belli bir anlamda, burada ölümden daha güçlü bir şey vardır. En trajik durumda, sonsuzun kendimizi feda edip edemeyeceğimizi sorduğunu biliyorsunuz. Çünkü sonuçta hayatını bir şey için feda/kurban ettiğin zaman, bu ister istemez belli bakımlardan sonsuz diye değerlendirdiğimiz bir şey

içindir. Adalet, ülkenin kurtuluşu, fikrinden vazgeçmemek bile söz konusu olsa, burada sonsuz bir şey vardır. Tüm bunların oldukça berbat olduğunu görüyorsunuz, çok kendiliğinden arzu edilecek bir şey değil bu. Bu noktada pes edebiliriz, yapmayı seçebiliriz, ama bu yine de sıradan hayatın cazibesi değildir. Gerçekte, herkes sonlu içinde yaşar. Yaşam, Hugo'nun size okuduğum şiiri, aşklar, meslekler, gündelik olarak yaptıklarımız böyledir. Sıradan hayat sonludur. Sonsuzla karşılaşma kaygılandırıcı, berbat, ürkütücü olabilir, çaba, büyük bir gerilim isteyebilir.

Sonsuz karşısında geri çekilmemiz şaşırtıcı değil ve bu şekilde tanınan sonsuz karşısında geri çekilme eğilimindeyizdir. Pascal'ın dediği gibi: "sonsuz uzayların sessizliği beni korkutuyor". Bir ürküntü, bir korku var, zira sonsuz sonuçta bizim sıradan varoluşumuzun ötesinde yer alıyor. Aynı zamanda da, bu bir şeyin bedeli ya da karşılığıdır. Her zaman sı-

radan hayata yerleşmeye razı olmak ile, yaşamda en azından bir kere, titreyerek de olsa sonsuzla karşılaşmak arasında bir dengedeyiz.

Şairleri ve müzisyenleri dinlemek gerekir, sonluluğumuzun çekiciliğinde yaşamak gerekir, rüzgarla, denizle, oyunlarla, kahkahalarla, eğlencelerle, danslarla; ama zaman zaman da filozofları ve matematikçileri dinlemek ve düşüncemizi sonsuza ulaşmak için bir yay gibi germek gerekir. Çünkü bu sonsuza, tam da Cantor'un "sonsuz bir küme, sonsuz bir sayı olan omega vardır" dediği gibi, düşünce yoluyla bir hedefe varırcasına erişiriz. Bu ikisine; sonlunun sevincine ve sonsuzun gücüne sahip olursak, mutluluğa kavuşacağımıza inanıyorum. Mutluluk her zaman, sonlu ve de sonsuz olan bir şeydir.

*

Sonsuz karşısında geri çekilmemiz şaşırtıcı değil ve bu şekilde tanınan sonsuz karşısında geri çekilme eğilimindeyizdir. Pascal'ın dediği gibi: "sonsuz uzayların sessizliği beni korkutuyor". Bir ürküntü, bir korku var, zira sonsuz, sonuçta bizim sıradan varoluşumuzun ötesinde yer alıyor. Aynı zamanda da, bu bir şeyin bedeli ya da karşılığıdır. Her zaman sıradan hayata yerleşmeye razı olmak ile, yaşamda en azından bir kere, titreyerek de olsa sonsuzla karşılaşmak arasında bir dengedeyiz.

Alain Badiou

ISBN 978-605-62624-4-9

12 TL